

Veertig jaar vleermuizenonderzoek in Nederland

door dr. G. L. van Eynhoven

Op 15 december 1978 was het 40 jaar geleden, dat een groep van vooral Utrechtse biologen een eerste gezamenlijke excursie maakte naar de grotten of groeven van Zuid-Limburg, met het doel tot een regelmatige bestudering te komen van de aldaar talrijk overwinterende vleermuizen.

Reeds in 1936 waren de toenmalige Utrechtse studenten Pieter en Leo Bels begonnen met een eigen onderzoek, dat hoofdzakelijk trachtte door middel van het ringen der dieren meer te weten te komen over hun doen en laten. Zij waren in contact gekomen met de Duitse onderzoeker M. Eisentraut, die hun de nodige ringen verschaftte met het opschrift 'Zool. Museum Berlin'.

Hun ouderlijk huis stond in Haarlem. Daarom werd ook veel onderzoek gedaan in de Haarlemmerhout, waar de thans vernietigde holle beukebomen onderdak en kraamgelegenheid boden aan de Vroegvlieger, *Nyctalus noctula*.

De Duitse ringen dreigden verwarring te geven en tot verkeerde conclusies te leiden met betrekking tot de verplaatsing van de vleermuizen. Daarom liet de Rijksuniversiteit van Utrecht Nederlandse ringen maken met het opschrift 'Zool. Mus. Utrecht Holland' en een volgnummer.

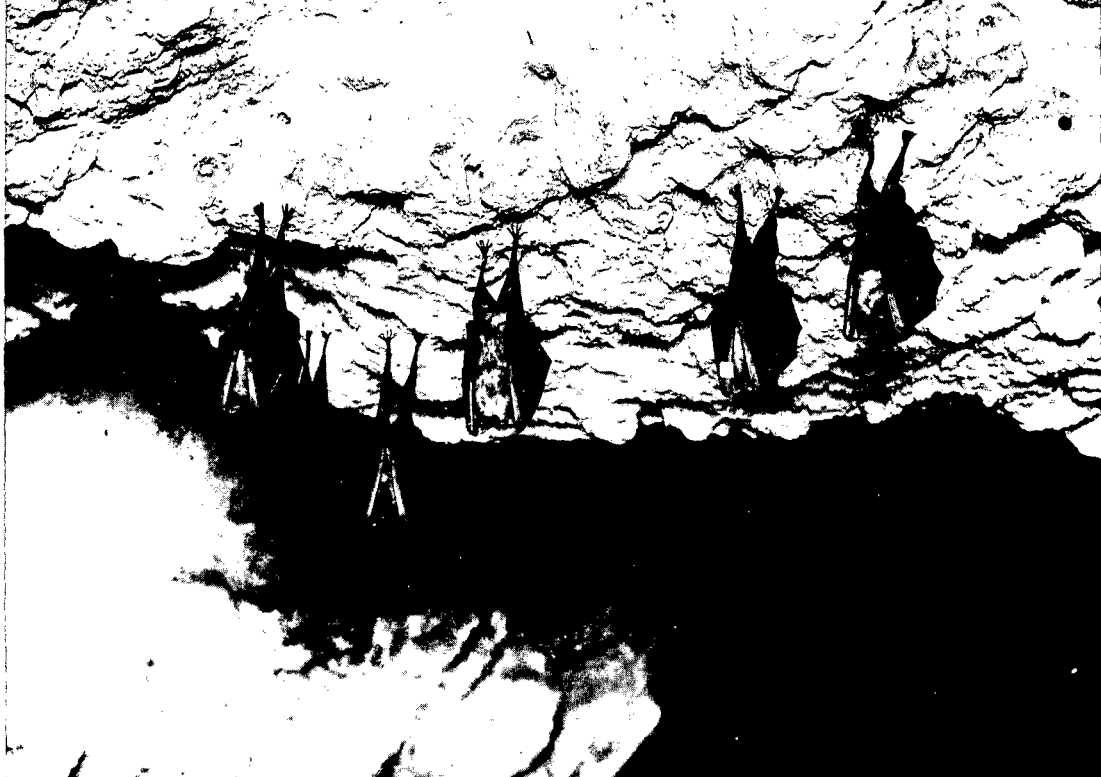
Op de vleermuizen vonden de heren Bels allerlei parasieten, o.a. vlooiën, mijten en wandluizen, en dat was de reden dat ik als acaroloog reeds eind 1937 met hen ging samenwerken.

Limburg was ver weg, zeker in die dagen. Daarom was het een groot geluk dat zij de medewerking kregen van Nederlands enige echt wetenschappelijke mergelgroevenkenner ir. D. C. van Schaïk uit Heer bij Maastricht, die de gangenstelsels zeer goed kende en bereid was veel tijd aan het onderzoek te geven. Af en toe kwamen dan de heren Bels, die zich inmiddels een oude, rode auto hadden aangeschaft met een grote witte vleermuis erop geschilderd.

9 september 1938: ringen van *Myotis myotis* in een der gangen van de Sint Pietersberg.

V.l.n.r.: ir. D. C. van Schaïk, Wim van Schaïck, Nico ten Bokkel Huinink, P. J. Bels, C. J. Broers.

Zes Grote hoefijzerneuzen (*Rhinolophus ferrum equinum*), gevonden op 3 maart 1938; één ex. geringd.

In september 1938 ging ik voor het eerst mee in de groeven met als resultaat enige bijzondere mijtsoorten. Op 15 december d.a.v. kwam de grote hierboven genoemde historische excursie, die het begin betekende van nu 40 jaar vleermuisonderzoek. Enkele namen uit die tijd: dr. P. F. Baron van Heerdt, J. Montagne, prof dr. A. Punt, prof dr. Chr. P. Raven.

De oorlog kwam en met hem enige zeer strenge winters. Het onderzoek ging nu op de fiets met hengels en lampen en met verduisterde fietslantaarn over de hardbevroren ribbels van de Limburgse paden. Lange dagen van 10 uur 's morgens tot vaak 18 à 20 uur. Klauteren langs de hellingen om nieuwe ingangen te ontdekken. En altijd was daar Van Schaïk die in alle stelsels de juiste weg wist of die aanvoelde.

Geleidelijk kwamen er tijdelijke helpers bij, meest amateurs of studenten, en op die vroegere tochten werden dan wel zo'n 1500 à 2000 vleermuizen geregistreerd. Het ringen van de dieren hebben wij later afgeschaft. Wij hadden veel gegevens verzameld en door een of andere oorzaak gingen de vleermuizen in aantal achteruit.

Wij wilden niet de kans lopen dat er dieren zouden doodgaan, want het storen van de winterslaap en het ringetje betekenen toch altijd een verhoogd risico. De inventarisatie geschiedt al vele jaren niet meer door de dieren aan te raken maar door ze in situ te determineren.

In de loop der jaren hebben wij ongeveer 80 gangenstelsels bezocht, waarin wij 14 soorten aantroffen. Daarbij komt nog *Nyctalus noctula*, die nooit in de grotten komt.

De meeste deelnemers moesten om allerlei redenen hun jaarlijkse medewerking beëindigen. Slechts Van Heerdt en ik hebben het 40 jaar lang kunnen doen. Later kwam dr. J. W. Sluiter erbij en nog later dr. W. Bongers en dr. A. M. Voûte, die van toen af ieder jaar erbij konden zijn. Voorts is na vele jaren tropen Leo Bels weer in ons midden teruggekeerd.

Behalve in Limburg is door de Utrechtse Universiteit veel werk verricht in de fortten rond Utrecht, op Kasteel Amerongen, en bij het onderzoek naar de in het zuiden overwinterende Meervleermuizen, *Myotis dasycneme*, die in Friesland hun kraamkamers hebben.

Ik kan in dit bestek niet alles opsommen wat er na die 15e december 1938 is geschied. Ik wil volstaan met te vermelden dat de Universiteit van Amsterdam in Limburg vooral fysiologisch onderzoek heeft verricht. Ook het R.I.N. heeft veel werk verzet.

In de groeven wetkt nu ook een groep serieuze Limburgse onderzoekers. Verschillende personen hebben een individuele studie volbracht, resulterende in proefschrift. De eerste dissertatie was van de hand van de grondlegger, Leo Bels, in 1952. Tal van andere publicaties over de vleermuizen en hun parasieten hebben het licht gezien.

De vleermuizen zijn inmiddels door de overheid beter beschermd. Het doelloos ronddolen in de groeven door vooral jongeren wordt tegengegaan en de champignonkwekerijen met hun slechte geuren zijn verdwenen. Zo mogen wij hopen dat er in de toekomst nog veel over het leven der vleermuizen bekend zal worden.

allerwegen weggehaald en in de nieuwbouw en de torens blijft nauwelijks gelegenheid over om er een schuilplaats te vinden.

De oude tijd met zijn talrijke 's avonds rondfladderende vleermuizen is vrijwel overal voorbij. Wel wordt getracht met vleermuis-kastjes iets te bereiken, maar de resultaten zijn nog gering.

Op 19 en 20 december 1978 hebben wij een herdenkingsexcursie gehouden met de deelnemers 'van het eerste uur'. Onder de gedenkplaat van 1938 in de grot 'Petit Lanaye (Klein Ternaaien) Boven' hebben wij dit feit ver-
eeuwigd.

Tevens hebben wij in de 'Fluwelen Grot' te Valkenburg een plaquette onthuld ter nagedachtenis aan dr. J. W. Sluiter, die zo heel veel voor het onderzoek heeft gedaan en ons in 1977 te vroeg is ontvallen.

*Adres van de schrijver:
dr. G. L. van Eyndhoven*

heeft hen beroofd van vele van hun beste overwinteringsgangen. De holle bomen worden

*Foto's uit archief dr. L. Bels,
Hoevelaken*

De Falkland eilanden

door Hein van Bohemen

In december 1978 en januari 1979 bracht een groep van 10 K.N.N.V.-leden een bezoek aan een deel van Zuid-Amerika, met als vogelkundig hoogtepunt een drieweeks bezoek aan de Falkland eilanden, die in het zuidelijke deel van de Atlantische Oceaan gelegen zijn.

De Falkland eilanden bevinden zich tussen 51° en 53° zuiderbreedte op ongeveer 630 km van Vuurland; het dichtstbijzijnde punt van Zuid-Amerika. De eilandengroep kan als subantarcisch worden beschouwd en bevindt zich gedurende het gehele jaar in subpolair water. Er komt geen permanent ijs voor.

Het klimaat is mild, maar erg winderig. De maandelijkse gemiddelde temperaturen blijven boven het vriespunt (gemiddelde temperatuur in januari 8,8° C en in juli is de gemiddelde temperatuur 2,2° C). De wind waait met een gemiddelde snelheid van 27 m/uur, terwijl de

wind éénmaal per vijf dagen tot stormkracht toeneemt.

Deze boomloze eilanden, 2 grote en ca. 230 kleinere, bezitten een zeer gevarieerde topografie bestaande uit golvend heuvelland, beschutte kreken en baaien, klifkusten, zandige stranden en strandvlakten en uitgestrekte moerassige gebieden, heidevelden en graslanden. In het heuvelland zijn de kwartsietbanen, die als ruige, grijze rivieren door het land lopen een bijzonder facet. Meer dan de helft van de ca. 2000 inwoners woont in de hoofdplaats Port Stanley.

Vegetatie

In totaal komen 163 inheemse bloeiende plantesoorten voor; de meeste plantesoorten zijn afkomstig uit of verwant met de flora van Zuid-Amerika. Voorts zijn, sinds de mens in 1690 bezit van de eilanden heeft genomen, 92 plantesoorten geïntroduceerd, zoals bijvoorbeeld